

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk

MAANEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved Claus Eskildsen og H. Lausten-Thomsen

INDHOLD:

Aage Bonde: Lærere under Sprogreskripterne.

Th. Thomsen: Mysunde Færges Historie.

Sparekassen for Skagen og Omegn

Telefon 57

Skagen

*Landbostandens
Sparekasse*

Nykøbing F. Tlf. 197 - 1197

Sparekassen i Nykøbing paa Falster

Indskudskapital ca. 57 Mill. Kr.

Reserver ca. 4 Mill. Kr.

Telefon 216

Aktieselskabet

STRUER BANK

STRUER

*Støt de
sønderjydske Indsamlinger*

Graasten Bank A/S

Kontortid 9—12 & 2—4

Lørdag 9—1

GRAASTEN

Spare- og Laanekassen for Hobro og Omegn

HOBRO — Telefon 13

Aktieselskabet

*Banken for Hobro
og Omegn*

Banken for Skanderborg og Omegn

Kontortid 10—3 Telefon 516, 517 og 518

Skanderborg

**Sparekassen
for Haderslev Byes Omegn**

Telefon 2133, 2 Linier.

Postgiro 8356.

HADERSLEV.

**Sparekassen for Svendborg
og Omegn**

Svendborg

Horsens Landbobank A/S

Kontortid 9¹/₂-12¹/₂ og 2¹/₂-4¹/₂

HORSENS

Aktieselskabet

Hjørring Diskontobank

Hjørring

Sønderjyllands Kreditforening

Haderslev

Aktieselskabet

AARHUUS PRIVATBANK

Aarhus
Hovedkontor

København
Nygade 1.

**Den lollandske Landbo-
stands Sparekasse**

NAKSKOV Stiftet 1870

Indskudskapital ca. 61,0 Mil
Reserver ca. 3,8 Mill.

Kontorer i: Maribo - Birket -
Dannemarle - Stokkemarke.

SPAREKASSEN FOR THISTED AMT

Stiftet 1829

Telefon 2 og 502

Kontortid 10-12 og 14-17

Aktieselskabet

Landbobanken i Skive

SALLING BANK

Kontortid: 9—12 og 2—5

Lørdag 9—2.

Telefon 700 . Skive.

Aktieselskabet

Frølund & Witttrup

HORSENS

**Haderslev Bys Spare-
og Laanekasse**

Nørregade 32

Telf. 2355

Haderslev

Jydsk Grundejerkreditforening

Herning.

Udlaan: $\frac{1}{4}$ 1944: 233.651.400 Kr.

Reserver: $\frac{1}{4}$ 1944: 11.392.144 Kr.

Ny jydsk Kjøbstad-Creditforening

Telefoner 4046 - 4047 - 4048

Aarhus

HORSENS HAVN

- ◆ Mange moderne Stykgodskraner.
- ◆ 7,00 m Vanddybde.
- ◆ Havnen kan besejles Dag og Nat.
- ◆ Store Arealer ved Kaj og Jernbanespor ledige til Udleje.

Østvendssyl Andelssvineslagteri

Sæby

Telefon 80 (3 Linier)

A/S Aarhus Dampmølle

H. C. Hansen

Trikotagefabrik

Ikast

Telf. 21

Holbæk Amts Andels-Svineslagteri

HOLBÆK

Stenhus Kostskole, Holbæk

Rektor Svend Larsen

Fra 1. August 1944 særskilt nyoprettet Gymnasieafdeling for Piger.

Aktieselskabet

Sæby Bank

SÆBY

Sæby og Omegns Sparekasse

SÆBY

Skanderborg Landbosparekasse

Kontortid 10 $\frac{1}{2}$ -12 $\frac{1}{2}$ og 2-3 $\frac{1}{2}$

Skanderborg, Telf. 54

Hovedkontor:

Selskabets Ejendom
Vesterbro 18 . Aalborg

Reserveret

S. S. V.

Frederikshavn Mælkeforsyning

Hede Niensens Fabrikker A/S

Cykler - Cykledele - Radio
Horsens

Per Nielsen

Stenhuggeri

Gravmonumenter

Svanegade 6

Horsens

Telefon 963

Støt de

sønderjydske

Indsamlinger

A. B. C.

Sorø Amtstidende

Dagligt Gennemsnits-Oplag
for 1. Halvår 1944 if. Dansk
Oplagsk. **17.091 Eksempl.**

Akcidenstrykkeri, Lystryksanstalt, Clichéfabrik, Bogbinder

Hovedkontor: Slagelse. Telf. 2000.

Hovedstadskontor: Telf. Palæ 4758.

Bornholms Tidende

Øens største og eneste Oplags-
kontrollerede Blad.

Telf. 121

Telf. 355

Jydske Tidende

Oplag:

Hverdage ca. 21.000 Eksp.

Syd- og Sønderjyllands
største Blad.

Søndage ca. 23.300 Eksp.

LOLLANDS TIDENDE

Lollands største Dagblad
Hovedkontor i Nakskov
Filiakontor i Maribo og Rødby

Fyens Stiftstidende

ODENSE

Lolland-Falsters Folketidende

Stiftets største Blad

Nykøbing F.

Roskilde Dagblad Byens og Egnens Blad
*Søger De Husassistent eller anden Medhjælp, da averter i
Roskilde Dagblad. Søger De Plads i Nærheden af Køben-
havn, faar De den bedst gennem en Annonce i Roskilde
Dagblad. Vort Trykkeri leverer Tryksager af enhver Art.
Telefon Roskilde 601 (2 Linier).*

Maribo Amtstidende

MARIBO

Fyns Tidende

hurtigst og bedst.

HEJMDAL

Landsdelens Blad

Holbæk Amtstidende Odsherreds Tidende

Enhver Bilist kender Holbæk Amts gode Veje — enhver
Annoncør kender den gode Vej til Kunderne i Holbæk Amt.

Telefon Holbæk 71

Telefon Nykøbing 7

Østsjællandss Folkeblad

Køge

Oplag 11.000

Stiftet ^{Lolland-Falsters}
Stifts- Tidende 1805

Hovedkontor: Nykøbing Falster

Landsdelens ældste Blad

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste Blad

Jyllands Posten

Provincens største Dagblad

Silkeborg Avis

Grundlagt 1857

Midtjyllands ældste og største Dagbl

Medlem af Dansk Reklameforenings
Oplagskontrol*)

Kontrol Opl. (2. Halvår 1944) 11.211.

Viborg Stifts Folkeblad

Viborg

Horsens Folkeblad

Byens og Egnens største Blad

Aalborg Stiftstidende

Nordjyllands største Dagblad

R. S.

LÆRERE UNDER SPROGRESKRIPTERNE

Af AAGE BONDE

I denne tid, da det danske sprog atter begynder at lyde i kirke og skole i egne af sydslesvig, hvor dansk tale har været forstummet i op mod 100 aar, gaar tankerne ofte tilbage til tiden mellem de slesvigske krige, da der for første og sidste gang fra den danske stats side gjordes et energisk — men desværre forgæves — forsøg paa at redde det danske sprog fra at dø ud i Mellemslesvig. Ikke sjældent standser da tankerne ved de mænd — i første række præster og lærere — hvem den ansvarsfulde opgave var blevet betroet at føre sprogreskripterens bestemmelser ud i livet i de saakaldte »blandede« distrikter i Sydslesvig. Vel næppe nogensinde har Sønderjylland haft en skare embedsmænd, der med større idealisme og iver og med bedre forsætter er gaaet ind til deres gerning end disse præster og lærere. Og vel næppe nogle andre danske embedsmænd har haft saa store vanskeligheder at kæmpe med og har oplevet saa mange skuffelser som de. Derfor er det ogsaa saa tragisk, at resultatet af deres arbejde ikke blot ikke blev det tilsigtede, men snarere det stik modsatte. —

Mange af de embedsmænd, der stod i den danske sags tjeneste i Sydslesvig i aarene mellem de slesvigske krige, har selv sat sig det smukkeste eftermæle i de skildringer, de har givet af deres virke her nede. Andre af dem er portrætteret i den rige litteratur, der foreligger om tiden 1850-64. Det er i første række præsterne, der selv har skildret deres virksomhed i Sydslesvig, og som har været genstand for eftertidens opmærksomhed, hvilket er ganske naturligt i kraft af den centrale stilling, præsterne havde i det danske arbejde i de blandede distrikter, og de mange betydelige personligheder, der var blandt dem. Mindre naturligt og ikke helt forstaaeligt er det, at lærerne — hvis stilling dog i betydning maa sidestilles med præsternes — i saa ringe grad har været genstand for eftertidens interesse. Der kan anføres flere grunde herfor, bl. a. den, at lærerstanden i det omraade, der omfattedes af sprogreskripterne, ikke paa samme maade som præstestanden udgjorde en

homogén blok, hvor alle følte sig som en stor og betydningsfuld sags tjener. Alligevel har saa mange af disse lærere ydet en indsats, der i betydning staar fuldt paa højde med, og hvad vanskelighederne, der var at overvinde angaar, vel ogsaa i mange tilfælde maa sættes over den gerning, der udførtes af de andre danske embedsmænd dengang, at lærernes virke under sprogreskripterne fortjener engang at gøres til genstand for en indgaaende undersøgelse. I det følgende skal der berettes om et par af de lærere, der virkede henede under sprogreskripterne, om de vanskeligheder, de mødte, og om de resultater, de opnaaede.

1.

H. H. C. NISSEN.¹⁾

Hans Henrik Christian Nissen fødtes den 8. december 1821 i Moltrup ved Haderslev, hvor faderen, Henrik Nissen — en af de første lærere, der er dimitteret fra Tønder seminarium — virkede som degn og lærer fra 1809 til sin død i 1846. Nissen sendtes — saaledes som det ogsaa senere var tilfældet med hans to yngre brødre²⁾ — til seminariet i Skaarup paa Fyn, af hvis elever paa den tid hvert aar gennemsnitligt mere end en trediedel var Slesvigere og Holstenere.³⁾ Han dimitteredes herfra 1840 med karakteren »duelig«. Efter i nogle aar at have været hjælpelærer og huslærer forskellige steder i Nordslesvig blev Nissen i 1845 lærer i Hochbrücksiel i Ejdersted. Herfra forflyttedes han i 1847 til Pommerby i Gelting sogn i Angel.

Samme aar indgik Nissen ægteskab med den 22-aarige Metta Christina Schmidt, en datter af ejeren af gaarden »Stenskjær« i Stepping sogn i det nordligste Nordslesvig. Nissens Kone var født i det sydlige Angel, hvorfra hendes forældre, der begge var hjemmehørende i Sydslesvig, i 1844 var flyttet til Nordslesvig, og hun og hendes slægt har sikkert ikke været uden indflydelse paa, at det blev i Syd — og ikke

¹⁾ De vigtigste kilder til dette afsnit har været: Breve fra Nissen til Regenburg og pastor Bekker (i: Regenburgs privatarkiv B. 1. Breve til R. fra private brevskrivere, Rigsarkivet), breve fra Nissen til Svigerforældrene (ejes af frk. Margrethe Schmidt, Dovermark), visitats-indberetninger fra Flensborg og Gottorp provstier 1850-64. (Slesvigske ministerium. 3. departement Rigsark.) samt meddelelser fra frk. Møller, Fjelstrup, og direktør P. Møller, Haderslev.

²⁾ Christian Nissen, der blev degn og lærer i Fjelstrup, og Lorents Henrik Nissen der blev lærer ved den tyske St. Petri pigeskole i København. En ældre søster, Maria Cathrine Nissen, blev gift med inspektør ved St. Petri pigeskole J. H. Jochimsen.

³⁾ Beregnet paa Grundlag af dimittendfortegnelsen i J. Schumann Hist. Efterretn. om det kgl. skolelærer-seminarium i Skaarup 1803-53.

*H. H. C. Nissen
(fotograferet af
Peter Chr. Koch!)*

som det havde været mest naturligt — i Nordslesvig, at Nissen fik sit virke.

Embedet i Pommerby var kun ringe aflagt — hele lønnen androg 120 rigsdaler om aaret — og efterhaanden som familien forøgedes, kneb det med at faa indtægterne til at slaa til. Nissen søgte da ogsaa flere gange bedre embeder, men uden held. Da det ydermere i 1852 af amtmanden blev betydet ham, at han og en af hans kolleger i sognet ikke kunde forvente at blive forflyttet, da de var de eneste lærere i sognet, som kunde dansk, og de følgelig ikke kunde undværes af hensyn til indførelsen af undervisning i dansk i skolerne, saa Nissen sig nødsaget til at henvende sig direkte til sin øverste foresatte, departementschef Regenburg, for ved hans hjælp enten at faa en bedre lønnet stilling eller i hvert fald en pengeunderstøttelse. »Thi af mine ubetydelige indtægter vil jeg vel næppe for dette aar kunne dække min doktor- og apoteker regning med 20 rdl. Hvorfra tage disse uden at afknappe sig selv og sin familie det nødvendigeste, og hvorfra hente iver og lyst til at fuldføre sin gerning med velsignelse, naar næringsssorger trykke sindet? *Man geraader derved saa let i en endnu mere afhængig stilling til sit skoledistrikt, og dog er den understøttelse, man har at vente af samme, liden, da anskuelserne i de sidste aar er saa forskellige.*

Er læreren paa denne maade afhængig af sit distrikt, formaar han vel næppe med kraft at virke overensstemmende med regeringens plan; thi ingen kan tjene to herrer.« (Fremhævet af forf.) Henvendelsen til Regenburg bar omgaaende frugt; to maaneder efter sad Nissen som lærer i den større skole i Ryde i Sattrup sogn. Herfra søgte han i 1854 om at blive forflyttet til degne- og lærerembedet i sognebyen. Provsten erklærede imidlertid overfor ham, at der ikke kunde tages hensyn til hans ansøgning, da man havde erfaret, at han under treaarskrigen havde underskrevet en danskfjendtlig adresse. Kun for saavidt han fra det slesvigske ministerium kunde faa tilgivelse for denne forseelse, kunde han forvente at blive forflyttet til et bedre embede. Nissen indsendte saa en ansøgning herom til ministeriet, hvor han forklarede, at naar han under vaabenstilstanden i 1849 havde underskrevet den saakaldte »Angler protest« — der nægtede den af den danske konge indsatte bestyrelseskommission for hertugdømmet Slesvig lydighed, men anerkendte det af den tyske centralmagt indsatte saakaldte statholderskab som den lovlige regeringsautoritet i hertugdømmet — da skyldtes det, at han, »der paa den tid, da protesten udstedtes, var skolelærer i Pommerby, Gelting sogn, kun havde valget mellem at underskrive og flygte bort med sin familie, da det insurrectioneltsindede parti i sognet allerede i længere tid havde tilføjet ham skade paa hans ejendele, ja endog truet ham paa livet«. Da provst Plenge i Sattrup erklærede, at Nissen i de tre aar, han havde virket i sognet, ingensomhelst anledning havde givet til, at man kunde betvivle hans loyale sindelag, men stedse med troskab havde opfyldt de ham paahvilende pligter, specielt m. h. t. indførelsen af dansk skolesprog, og Nissens andragende ydermere anbefaledes af kirkevisitatoriet og biskoppen, indstillede ministeriet til kongen, at der forundtes Nissen »tilgivelse for den af ham begaaede politiske forseelse«, hvilken indstilling bifaldtes af kongen under 11. maj 1855. Embedet i Sattrup var imidlertid blevet besat med en anden, men 2. december samme aar udnævntes Nissen til degn og lærer i Treja.

Der er næppe tvivl om, at man i ministeriet ikke har overvurderet betydningen af Nissens skridt i 1849. Yderligere var der jo blevet sagt god for ham af alle hans foresatte. Desuagtet havde man næppe turdet vente, at en mand, der i 1849 havde underskrevet en slesvig-holstensk adresse, 6 aar efter vilde blive anbragt paa den yderste forpost for dansk skole i Sydslesvig — i en stor skole i et sogn, hvor der saa at sige ikke taltes dansk. Man tager næppe meget fejl, naar man formo-

⁴⁾ Slesvigske Ministerium. Forestillingsprotokol 8. 5. 1955 (Rigsarkiv).

der, at et ganske bestemt forhold har spillet den afgørende rolle ved besættelsen af embedet i Treja med Nissen.

Efter trearskrigens afslutning skete der en meget omfattende nybesættelse af præsteembederne i Mellemslesvig. Flertallet af de gamle præster, der var slesvig-holstensk inficerede, afskedigedes og erstattedes med nye, af hvilke de fleste var født i kongeriget og følte sig af Regenburg sendt ud »at stride for gamle Danmark«, i hvert fald var de *alle* mænd, om hvis danske sprogfærdighed og vilje til at føre sprogreskripterens bestemmelser ud i livet, der ikke kunde raade tvivl.⁵⁾ For lærernes vedkommende var forholdet et helt andet. En meget stor del af de gamle lærere fra før 1848 blev siddende i deres embeder, nogle af dem faldt for aldersgrænsen eller blev afskediget hen i 50erne, men adskillige fortsatte hele mellemkrigstiden igennem. De var for det store flertals vedkommende uddannede paa tysksprogede seminarier og daarligt i stand til at undervise paa dansk. Mange af dem var Slesvig-Holstenere, havde tysk hussprog og var i hjertet mod sprogreskripterne. Det hjalp vel noget, at de gamle lærere fik danskuddannede hjælpelærere, og at de embeder, der efterhaanden blev ledige ved afgang besattes med danskuddannede og dansksindede mænd, men stort set var betingelserne for den heldige gennemførelse af sprogreskripterens bestemmelser i skolerne ikke de bedste, især ikke i de sydligste sogne af de blandede distrikter⁶⁾. — At man paa den baggrund isolestyrelsen havde let ved at tilgive og drog størst mulig nytte af en mand som Nissen, der, samtidig med at han var danskuddannet og havde dansk modersmaal, beherskede tysk til fuldkommenhed, gennem et flereaarigt virke i disse egne var blevet fortrolig med deres særegne forhold og gennem sin hustru havde slægtstilknytning til befolkningen, siger sig selv. En saadan mand var i virkeligheden et sjældent fund.

Nu kunde der heller ikke raade tvivl om Nissens loyalitet og redelige vilje til at gennemføre sprogreskripterens krav, 1854 bemærkes det i visitatsindberetningen om Ryde skole, at sprogreskripterens bestemmelser her er fuldstændig ført ud i livet, og i en af de første visitatsindberetninger, der omtaler Nissens virksomhed i Treja, hedder det: »Degnen Nissen fortjener ogsaa i den henseende at roses, at *han er en af de faa, som ikke i sit hus foragter det sprog, som er skolens sprog*«^{*}). Ogsaa hans dygtighed som lærer var uomtvistet. Ved visitatsen i Ryde 1852 betegnes Nissen som »en særdeles dygtig, nidkær og samvittighedsfuld lærer«; han katekiserede meget godt, og hans børn baade læste og skrev bedre end børnene i Sattrup skole. 1854

⁵⁾ H. Hjelholt: Den danske Sprogordning . . . , s. 95.

⁶⁾ H. Hjelholt: Den danske Sprogordning . . . , s. 102 f.

^{*}) Fremhævet af forfatteren.

hedder det, at Ryde skole »hæver sig aar for aar under sin dygtige og nidkære skolelærer Nissen«, og i 1855, at »i Ryde skole staar alt godt under den dygtige skolelærer Nissen«.

Til den gerning, Nissen gik ind til i Treja, var der ogsaa i overmaal brug for baade vilje og evne m. h. t. gennemførelsen af sprogreskripterens bestemmelser og faglig dygtighed. Umiddelbart efter at der i 1853 var tiltraadt en ny præst i Treja, skriver denne, at det ingen vanskelighed vil medføre at prædike dansk her, men at det vistnok vil være meget vanskeligt — dog ingenlunde urimeligt — at faa det danske sprog ordentlig indført i skolen⁷⁾). Nissens forgænger, Henning Thomsen, havde siddet i embedet siden 1822 og saavel med hans loyale indstilling som med hans færdighed i det danske sprog har det vist været saa som saa, idet han engang ved en visitats betegnes som »den gamle tyske degn!« Endnu i sommeren 1855 var der i hvert fald i skolen intet, der tydede paa, at Treja menighed hørte til de blandede, naar lige undtoges den ringe begyndelse**), som var sket i skolens elementarklasse, men ved visitatsen udtales haabet om, at der ved Thomsens fratrædelse den 1. november vil »ske betydelige forandringer til det bedre«. Nissen maatte saaledes begynde arbejdet paa indførelsen af dansk undervisningssprog paa omtrent bar bund. Hertil kom, at skolen havde op imod 200 elever, til hvis undervisning Nissen kun havde en præparand som medhjælp. — De forventninger, der blev stillet til den nye mand, blev imidlertid ikke gjort til skamme. Det lykkedes ret hurtigt Nissen at faa gang i den danske undervisning. Ved visitatsen i 1856 konstateredes det, at Nissen »arbejder med flid og dygtighed for den gennemgribende indførelse af det danske sprog«; og ved nytårstid samme aar skriver pastor Brasen i Treja til Regensburg: »Det er til stor ros ogsaa for Nissen i Treja, som først tiltraadte ifjor november, at hans børn er ligesaa ferme i dansken som Johannsens (d. e. læreren i Sylvested; jfr. nedenfor). Flere forældre har endogsaa ytret, at nu var det rigtignok dansk, men nu lærte deres børn noget«⁸⁾). 1857 hedder det i visitats indberetningen: »Degneskolen var saavidt skønnedes i en fortrinlig orden, og børnene i saavel over- som i underklassen vare livlige og meget godt underviste«. Nissens hjælperlærer — elementarlærer — var paa det tidspunkt den unge *Gustav Johannsen*⁹⁾). I 1858 var øverste klasse stadig i god orden, men

⁷⁾ H. F. Petersen; Fra sydslesvigske Præstegaarde, s. 185.

⁸⁾ H. F. Petersen; Fra sydslesvigske Præstegaarde, s. 187.

⁹⁾ Fra G. J.s Lærertid i Treja har Nissens datter fortalt følgende morsomme Episode: „G. J. var den værste gavstriik som tænkes kunde, han var fuld af humør og tossestreger. En gang til jul skulde han sammen med jævnaldrende nordfra paa ferie

*) paa dansk undervisning.

underklassen var gaaet meget tilbage, siden Gustav Johansen var rejst fra Treja. Paa grund af det store antal elever blev det samme aar vedtaget, at der skulde ansættes en seminarist ved skolen i stedet for som hidtil en præparand, og formentlig vilde endda ansættelsen af endnu en tredje lærer blive nødvendig. Ved visitatsen i 1859 hævdede Nissen »fremdeles sin plads som en dygtig lærer, og de ikke faa tilstedeværende forældre vare øjensynlig forbavsede over de kundskaber, som saavel børnene i Treja skoles overklasse som navnlig ogsaa de fra Sylvested lagde for dagen«. Elementarklassen stod desværre paa et meget lavt niveau, da det ikke havde været muligt at skaffe en dygtig lærer til den til veje. — I oktober 1860 var der paany visitats. Nissens skole var som tidligere i en god orden. Nissen havde arbejdet flittigt, han katekiserede godt og børnene svarede udmærket; i det hele taget lagde børnene — i det mindste en del af dem — tilfredsstillende kundskaber for dagen i alle fag. I elementarklassen gik det nu bedre, da man havde været saa heldig at faa en paalidelig og dygtig andenlærer. Han var vel rejst igen kort tid i forvejen, men var blevet efterfulgt af et ligesaa flinkt menneske, af hvis undervisning man turde vente sig en hel del, da han ikke syntes at have saa travlt med at komme bort. Ved skolen var desuden ogsaa nu ansat en præparand. — Det følgende aar i august var der i skolens tre klasser hhv. 77, 62 og 61 elever. Andenlæreren og præparanden underviste deres klasser i eet lokale, hvilket var en stor ulempe; men det betegnes som værende overordentligt vanskeligt at faa lokalet udvidet og afdelt i to klasseværelser. Om undervisningen hedder det iøvrigt: »Overklassen var i en god orden, og om degnen vistnok vel til dels paa grund af sygelighed gør indtrykket af noget at savne liv og kraft, saa hører han dog til de dygtige lærere, og børnenes kundskaber og færdigheder var meget forsvarlige; navnlig var deres danske stil god. Ogsaa mellem- og elementarafdelingen var i en ret forsvarlig stand; børnene læste godt og svarede ret frimodigt og livligt, skønt mere kunde have været udrettet, naar andenlæreren og præparanden havde været livligere.« — I februar 1862 forflyttedes sognets præst, pastor Brasen, til Nordslesvig, og i tiden, indtil den nye præst, I. P. Bekker, tiltraadte embedet, virkede pastor Augustiny i Hollingsted¹⁰⁾ som hovedvikar i Treja.

og køres fra Treja til Jybæk. Da vognen holdt for Døren, savnedes et af de unge mennesker, og han var ikke til at finde, saa vognen maatte køre uden ham for at naa toget. Flere Timer efter blev den arme Mand fundet, forurettet og meget vred i en kuffert paa loftet i en Nabogaard, G. J. havde set sit snit til at lukke ham inde. Manden maatte saa tage den lange tur til fods«. (Medd. fra direktør P. Møller).

¹⁰⁾ jfr. Sønderjydske Aarbøger 1943, s. 111 f.

Han udtaler sig i en indberetning i anledning af visitatsen 1862 om den store glæde, det har været ham at besøge sognets skoler. Han »har set og følt, at børnene med lyst lære dansk og meget godt kunne udtrykke deres tanker og følelser, maaske endnu lidt bedre end før paa højtysk«. Lad disse ord staa som den afsluttende dom over, hvorvidt Nissens gerning i Treja var lykkedes, i hvert fald hvad indførelsen af dansk skolesprog angaar, og lad dem samtidig være et vidnesbyrd om, at sprogreskripterne — hvor meget mindre fordelagtigt der saa maaske end kan siges om dem — i hvert fald ikke har været til skade for oplysningen i Sydslesvig)¹¹.

Befolkningen i Treja sogn betegnes i visitatsindberetningen 1859 som værende i politisk henseende ikke saa forblindet som befolkningen i visse angelske sogne (Ølsby, Farensted, Nr. Brarup og Sattrup). Vel var der i sognet ivrige Slesvig-Holstenere, men om nogen aktiv modstand mod de danske foranstaltninger i kirke og skole synes der ikke at have været tale. Man nøjedes med at demonstrere ved at udeblive fra de danske gudstjenester og visitatserne. Ved gudstjenesten i anledning af visitatsen i 1859 bemærkedes saaledes udover det foregaaende aars konfirmander, der var forpligtet til at møde, og præstens og lærernes familier ingen voksne. En enkelt gang gik man dog videre. Det var ved visitatsen i 1858, da ikke en eneste af det foregaaende aars konfirmander var mødt til overhøring i skolen. Samtlige disse blev saa tilsagt til at give møde hos provst Aleth Hansen i Husby. Ogsaa her udeblev de imidlertid, hvorefter de tillige med deres forældre eller værger fik ordre til at møde for kirkevisitatoriet i Slesvig. Af det ved denne lejlighed optagne forhør fremgik, at trods i nogle — dog ikke alle — tilfælde havde været aarsagen til de unge menneskers udebliven fra visitatsen. Ved den overhøring, der foretoges, viste de fleste af dem sig iøvrigt vel forberedte.

Det rent personlige forhold mellem befolkningen i Treja paa den ene og læreren og hans familie paa den anden side synes at have været godt. I hvert fald har Nissen ikke som saa mange andre sydslesvigske embedsmænd paa den tid givet udtryk for nogen utilfredshed m. h. t.

¹¹⁾ Eet — omend indirekte — bevis for, at man ogsaa paa modstandernes side erkendte, at indførelsen af dansk skolesprog ikke havde været til skade for børnenes tilegnelse af lærestoffet, er en Episode fra 1864. Den af de nye magthavere indsatte provst Hansen i Slesvig var i februar dette aar paa en rundrejse i sit provsti for at undersøge tilstanden i kirke og skole og kom ogsaa til Treja. Han udtalte sig her overfor pastor Bekker yderst forbitret om sprogreskripterne, men da præsten foreslog ham at anstille en prøve mellem skoleungdommen her og i det rent tyske nabosogn mod syd, vilde han dog ikke inklade sig paa et saadant Forsøg". (Historisk Arkiv 1877, bd. 2, s. 422).

forholdet til omgivelserne. For befolkningens stilling til ham og hans familie har det utvivlsomt været af betydning, at hans kone gennem sin mødrene slægt (moderen var fra Wohlde i Stapelholm) havde tilknytning til egnen, og familien saaledes ikke er blevet opfattet som helt fremmede af den indfødte befolkning. Et værdifuldt bidrag til opretholdelsen af selskabelige forbindelser mellem lærerhjemmet og sognets andre hjem er ogsaa blevet ydet af de unge lærere og præparander, som arbejdede i skolen, og de unge gaardmandssønner fra Nordslesvig, som i stort tal kom til Treja og opholdt sig som kostgængere hos Nissen et halvt aars tid for at lære tysk. Ved festlige lejligheder svang disse unge danske bønderkonerne og -døtrene paa dansegulvet af hjertens lyst.

Krigen 1864 maa derfor være kommet som et lammende slag for den Treja degn og hans familie. — Saalænge den danske hær stod ved Dannevirke, var alt roligt i sognet. Men næppe var hæren rykket nordpaa, før den slesvig-holstenske agitation og anti-danske demonstrationer tog fart. Den største del af befolkningen forholdt sig passiv, men en halv snes mennesker under ledelse af en proprietær fra Ipland foranstaltede optøjer og terroriserede sognet¹²). I tyske blade cirkulerede i februar en meddelelse om, at pastor Bekker — »en fanatisk dansker« — skulde være ført ud af sognet med en strikke om halsen, og at Nissen ligefrem skulde være blevet pryglet¹³). Ingen af delene var dog rigtig; hverken pastor Bekker eller Nissen led nogen personlig overlast. Forholdene var imidlertid usikre, og det er forstaaeligt, at uvisheden og angsten for, hvad der kunde ske, har bragt de danske embedsmænds og deres familiers nerver paa højkant; endnu 3 uger efter at Nissen og hans familie var naaet i sikkerhed hos slægtninge i Nordslesvig, skriver han, at hans kone ikke kan forvinde »den angst, hun fik i de berygtede fastelavnsdage«. — Pastor Bekker blev allerede i februar af terroristerne i sognet tvunget til at nedlægge sit embede. Han og Nissen søgte i den anledning foretræde for den nyudnævnte

¹²) Historisk Archiv 1877, 2. bind, s. 412 f. Meddelelser om Begivenhederne i Slesvig siden den preussisk-østerrigske Invasion (1864), s. 87.

¹³) jfr. »Fædrelandet« 16/2 1864. Dette rygte gav forøvrigt anledning til en ikke uinteressant episode, som pastor Bekker beretter om (Hist. Archiv 1877, 2. bd., s. 422): En hyldningsdeputation fra egnen var i Kiel hos tronprætendenten. »Da den blev præsenteret og stedet nævnt, hvorfra den var, studsede prætendenten og vilde ligesom huske sig om. Omsider spurgte han i en meget barsk tone, om det var sandt, at de havde behandlet deres præst og skolelærer saaledes, som bladene havde berettet, thi de maatte da skamme sig. Man forsikrede, at det ikke var tilfældet (hvad det virkelig heller ikke var), men Durchlauchtigen svarede dog noget unaadig: »Dann macht Euch aber rein« og gik saa fra dem«.

amtmand i Slesvig, en i 1850 for sin deltagelse i oprøret afskediget embedsmand, der imidlertid truede dem med stok og opfordrede præsten til hurtigst muligt at forsvinde til Danmark. Pastor Bekker saa derefter ingen anden udvej end at forlade sognet og rejste over Lübeck til København¹⁴). Nissen holdt skansen, indtil han 13. marts 1864 — samtidig med pastor Bekker — modtog meddelelse om, at han var afskediget fra sit embede¹⁵). Først da tiltraadte han sammen med sin hustru og sine syv børn den besværlige rejse til Fjelstrup, hvor hans bror boede, og hvortil han den 24. marts kan meddele sin svoger, at han med sin »hele familie lykkelig og vel er ankommen..... sidste tirsdag eftermiddag«. Han skriver videre, at de alle befinder sig godt efter rejsen og er glade ved at være i sikkerhed og beder svogeren give svigerforældrene underretning herom samt meddele dem, »at vi ere ved godt mod«. — Et brev fra Nissen til pastor Bekker, dateret 6. april 1864, giver et Indtryk af stemningen i disse dage. Det hedder her bl. a.: »Entledigelserne oppe i vort hjem griber videre om sig; saaledes ventes (lærer) Juhl fra Sterup i de første dage til Erlev; fra (lærer) Andersen i Olderup havde jeg for et par dage siden brev, hvori han meldte mig, at han næsten hver anden dag var citeret til visitatoriet, som den ene dag truede og den anden dag tiggede ham om at tage sin afsked. Fra Treja har jeg intet hørt siden vor afrejse... Jeg har derimod de sidste to dage flittigt besøg af vor ven rektoren (I. C. E. Hartz, der 1863 var konstitueret som præst i Treja), som idelig indhentede nye oplysninger. Han var meget »entrüstet« over den »visker«, De gav ham ved afrejsen, idet De havde ophængt edsformularen og 1. Petr. 4,15 (»Thi ingen af eder bør lide som morder eller tyv eller som ugerningsmand eller som en, der blander sig i en anden mands sager«) derpaa skreven. Hvis jeg havde kunnet sige ham Deres adresse, havde De faaet en epistel fra ham selv; nu maatte han nøjes med at udøse galden og retfærdiggøre sig ligeoverfor mig, idet han ytrede, at han ikke havde underskrevet eden, efterdi han kun erkendte »den Herzog Fr. für seinen rechtmässigen Herrn.« Med hensyn til bibelstedet bemærkede han, at han ej havde trængt sig ind i Deres bestilling, men at sognet havde trængt ham derind. — Min eftermand, som rendte fredag aften, kom ikke mere, saa fortalte Hensen; saa man maa nu foretage et 3. valg.«

Som det var tilfældet med saa mange andre af de fordrevne sydslesvigske embedsmænd blev det ogsaa Nissens sørgelige lod at gaa i lang tid uden arbejde og uden andet at ernære sig og sin familie af end en lille understøttelse fra København. Endnu i marts 1865 var Nissen uden beskæftigelse, og han skrev da til Regensburg, der havde tilbudt

at være ham behjælpelig med at faa en stilling i kongeriget: »At det er tungt for mig at leve med min kone og mine syv smaa børn af den mig tilstaaede understøttelse og tungt for mig, der tidligere havde saare meget at bestille, nu at leve aldeles uden beskæftigelse, samt bære det tryk, der for tiden hviler paa Slesvig, vil være Deres højvelbaarenhed indlysende. Det har derfor ogsaa hele vinteren været mit inderlige ønske at kunne rejse til kongeriget; men de store omkostninger, som en flytning medfører, have afholdt mig derfra. Jeg har tidt meldt mig til vakante skoleembeder, men da jeg allevegne er ubekendt, har det hidtil været forgæves. Nu nærer jeg imidlertid det sikre haab, at det ved Deres højvelbaarenheds godhed snart maa lykkes mig at faa en ansættelse og en virksomhed, hvorefter jeg saa inderligen længes.

Gid Vorherre velsigne Dem saavel som enhver, der med et velvilligt hjerte søger at formilde de fordrevne bestillingsmænds sørgelige lod«.

Kort tid efter gik Nissens haab i opfyldelse, idet han i april 1865 blev udnævnt til degn og lærer i Kastbjerg ved Grenaa.

Han døde her af leverkræft 8. januar 1879, kun 57 aar gammel.

II.

BURCHARD JOHANNSEN¹⁶⁾.

Den eneste kollega, Nissen havde i sognet, var læreren i Sylvested, Burchard Friedrich Johannsen, Gustav Johannsens far¹⁷⁾. Han tilhørte den ældre generation af lærere i Sydslesvig, var født i Skæggerød i det sydlige Angel 1803, blev uden seminarienuddannelse lærer først i Lille Rheide, senere i Gundebye ved Slien og kom i 1846 herfra til Sylvested. Byen her kom kun ved et tilfælde ind under sprogreskripterne. Den hørte nemlig oprindeligt til St. Michaelis landsogn i Slesvig, der efter trearskrigen ikke berørtes af sprogreskripterne, men var i 1840-ene efter beboernes ønske blevet indlemmet i Treja sogn, til hvis kirke der ikke var saa langt som til St. Michaelis. — Burchard Johannsen havde i sin barndom talt Angeldansk, havde ogsaa siden selv lært

¹⁶⁾ Kilde: Visitatsindberetninger fra Gottorp provsti 1850-64. (Slesvigske Ministerium. 3. departement. Rigsark.).

¹⁷⁾ I visitatsindberetningen fra Treja s. skriver generalsuperintendent Boesen 1858; »Udfaldet af den aflagte prøve var ret tilfredsstillende, fornemmelig i Sølsted skole. Især udmærkede sig en konfirmeret dreng baade i kirken og skolen, nemlig Gustav Heinrich Jøns Johannsen, en søn af skolelæreren. Han agter at gaa til seminariet i Tønder i foråret 1859, og jeg maa paa det bedste anbefale ham til at erholde friplads og stipendium«.

sig at læse og skrive dansk, men mente alligevel ikke, da sprogreskriptions bestemmelser om indførelse af dansk undervisning i Treja sogns skoler kom, at kunne paatage sig at undervise paa dansk og bad om at blive forflyttet. Han havde imidlertid altid — i modsætning til flertallet af hans kolleger — været loyal mod den danske konge og stat, og hans foresatte mente derfor, at han burde blive i Treja. Til hjælp ved den danske undervisning skulde han saa faa en dansk-uddannet seminarist. Heri indvilligede Johannsen, og han fortsatte sit virke i Sylvested hele mellemkrigstiden igennem¹⁸⁾. Til belysning af hans arbejde i den danske skoles tjeneste skal her meddeles nogle uddrag af visitatsindberetningerne fra Treja sogn.

1856 hedder det, at den nyansatte lærer i Treja (jfr. ovenfor) i forbindelse med den loyale lærer J. i Sylvested med flid og dygtighed arbejder for den gennemgribende indførelse af dansk undervisningsprog i sognets skoler. Den afholdte eksamen viste fremskridt i børnenes danske kundskaber. 1857 hedder det: »Skolelærer J. i Sylvested, allerede en ældre mand, fortjener megen anerkendelse for sin troskab og for den redelighed, hvormed han er gaaet ind paa den nye tingenes tilstand. De af hans børn, som var mødt, var godt underviste.« 1858 fik J. sin nylig fra seminariet i Skaarup hjemvendte søn Johannes som hjælpelærer, og det bemærkes i den anledning ved visitatsen i september 1858, at »det turde blive en heldig forandring for skolen, thi trods sin redelige iver vilde dog den gamle mand næppe kunne være i stand til at fyldestgøre de fordringer, som skolen gør til ham. Paa den anden side vilde det formentligt være meget heldigt, om han i nogle aar endnu kunde vedblive at være i embedet og beholde nævnte sin søn som medhjælper. Børnene var ret vel underviste, ligesom ogsaa konfirmanderne, som næsten alle var til stede, var godt forberedte. En del mødre viste deres interesse for skolen og deres børns undervisning ved at være mødt til visitatsen. Skønt dansk antoges at være dem et ubekendt sprog, saa var det dog øjensynligt, at det, der blev talet til børnene, gjorde et dybt indtryk paa dem«. 1859 konstateredes det, at skolen har vundet betydeligt, siden den unge Johannsen er blevet hjælpelærer hos faderen, og børnene lagde gode kundskaber for dagen. 1860 hedder det: »J. i Sylvested virker fremdeles med iver og kærlighed til sin gerning, ligesom han ved den vel fortjente anseelse, han nyder i Sylvested kommune, udenfor skolen udretter meget godt. Efter at hans søn, som var hos ham som hjælpelærer, var blevet kadet til skolelærer i Ryde, Satrup s., lykkedes det at skaffe ham i dennes sted en seminarist fra Skaarup. — Hans skole var i en god

¹⁸⁾ Sønderjydske Aarbøger 1914, s. 139.

orden, og en god aand var over børnene, som baade i religion og historie svarede godt, ligesom deres skriftlige arbejder var forsvarlige. — Samtlige konfirmander, saavel fra det ene som fra det andet skoledistrikt, var mødt i skolen og syntes at have været vel forberedt til konfirmationen«. Endelig skal gengives, hvad visitatorerne i 1861 skriver om Sylvested skole: »Skolebørnenes antal var i S. 65, som undervises i eet skoleværelse af den gamle lærer J. og af en medhjælper, en seminarist Hansen fra Fyn. Skønt sproget endnu generede den første noget, saa maa han dog i det hele anses for at være kommen ud over denne vanskelighed. Hans katekisation var ret god og gjorde et godt indtryk, ligesom ogsaa børnene og sidste aars konfirmander svarede ret godt. Ogsaa i andre henseender var børnene godt undervist, og deres danske stil var god, nogles endog meget god. Hjælperlæreren talte godt og livligt med børnene, Som et tegn paa den orden, der fandtes i skolen, fortjener det at fremhæves, at i aaret 1860 kun én skoleforsømmelse uden grund havde fundet sted.«

III.

Som tidligere nævnt erstattedes i de blandede distrikter for størstedelen de ældre lærere, der efterhaanden gik af, med unge dansk-uddannede og dansksindede lærere, af hvilke de fleste var født i kongeriget eller i Nordslesvig. Disse lærere fik ofte en meget vanskelig stilling. De kom som fremmede, var oftest uden kendskab til egnens sprog — hvad enten dette nu var en dansk dialekt, plattysk eller frisisk — og kunde i mange tilfælde ikke meget højtysk, hvorfor de alene af disse grunde havde vanskeligt ved at komme i kontakt med befolkningen, der ogsaa paa forhaand var indstillet imod dem, fordi de stod i den danske skoles tjeneste. Hvor mismodig en lærer kunde blive under saadanne forhold, viser en ansøgning fra 1862 om det ledige lærerembede i Mastrup i Nordslesvig¹⁹⁾). Ansøgeren er *Knud Iver Knudsen*, en lærersøn fra Frørup i Haderslev amt, uddannet paa Jellinge seminarium, efter en huslærerpost i en nordslesvigsk præstegaard 1857 lærer i Agtrup ved Læk og 1858 i Stadum paa samme egn, hvorfra han skriver: »I nogen materiel interesse attraar jeg ingen forflyttelse, da jeg ved, at ingen distriktsskole i Haderslev provsti vil kunne maale sig med min i indtægter. Grunden er ligefrem det kedelige og spændte forhold, hvori man maa staa til den herboende befolkning. Evindeligen maa man høre paa deres »Wühlerier«, bestandig er man

¹⁹⁾ Haderslev provstearkiv. Skolesager angaaende de enkelte Sogne. Hoptrup (Landsarkivet).

udsat for deres drillerier. Maa de højere embedsmænd heroppe endogsaa ofte erfare, hvilket misligt standpunkt de indtager, saa vover mængden dog næppe at trodse dem saa aabenbart som de underordnede embedsmænd. Det er, som om hadet aldrig skulde udslukkes, der brænder i disse forvildede folks hjerter — ikke saa meget mod den danske sag som mod de danskfødte lærere. Derfor er de fleste af dem ogsaa tyede til kongeriget og (har) givet plads for seminarister, som er født og opdraget i disse egne. Med dem bliver befolkningen snart fortrolig, da de kunne tale deres platdanske eller frisiske sprog med den rette betoning og i det hele taget kender alle deres mange gamle skikke og ejendommeligheder, hvorimod de danskfødte læreres ubekendthed med folkedialekterne her lægge dem store hindringer i vejen for at virke paa forældrene til det gode. I landsbyen Stadum, hvor jeg er ansat, som ligger ved den vestlige sproggrænse, tales dansk og frisisk. Fik man nu her en frisisk født seminarist eller en seminarist, der som barn var opvokset i deres midte, som man i de sidste aar ved indtrædende vakancer har faaet i 4 af sognets skoler, vilde man være tilfreds. Intet under, at befolkningen holder deres modersmaal saa helligt, det eneste sprog, de for tiden forstaa, thi højtysk forstaa kun enkelte tilfulde, og det danske skriftsprog, som i saa mange aar har været udkældt og lyst i band, vil de ikke forstaa. Heraf forklarer man sig ogsaa fjendskabet mod andre danske sprogdialekter end den her brugelige. Læreren maa som altid høre til folket, kunne tale folkets sprog. Til de højere embedsmænd gøres slig fordring ikke; thi dem har folket jo aldrig rigtig forstaaet. Er den opvoksende ungdom først blevne mænd, vil forholdene blive ganske anderledes; thi med lethed lærer børnene dansk og med fornøjelse lytter de til nordiske sagn og sange. Børnene er ved det danske sprogs indførelse blevet lykkelige, kun deres danskfødte lærer er ulykkelig«.

Knudsen fik ikke embedet i Mastrup; men mismodet maa efterhaanden have vokset sig endnu stærkere hos ham, for 1863 forlod han embedet i Stadum og rejste til Haderslev og derfra senere til København, hvor han ernærede sig som timelærer og døde i en ung alder²⁰⁾.

²⁰⁾ Personalhistoriske Meddelelser om Jellinge seminariums Lærere og Dimitenter 1841-1941, s. 29.

MYSUNDE FÆRGE

Af TH. THOMSEN, Eckernførde

Mysunde færge — færdselsstedet paa det smalleste sted af Slien — har spillet en overordentlig stor rolle i trafik- og krigshistorie. Bortset fra begivenhederne omkring den under treaarskrigen og krigen 1864 har den imidlertid aldrig været gjort til genstand for en historisk undersøgelse. En udtømmende fremstilling kan paa grund af manglende tid heller ikke gives for øjeblikket, men paa grundlag af gamle krøniker og dokumenter i Statsarkivet i Kiel skal her kort redegøres for stedets og overfartens historie.

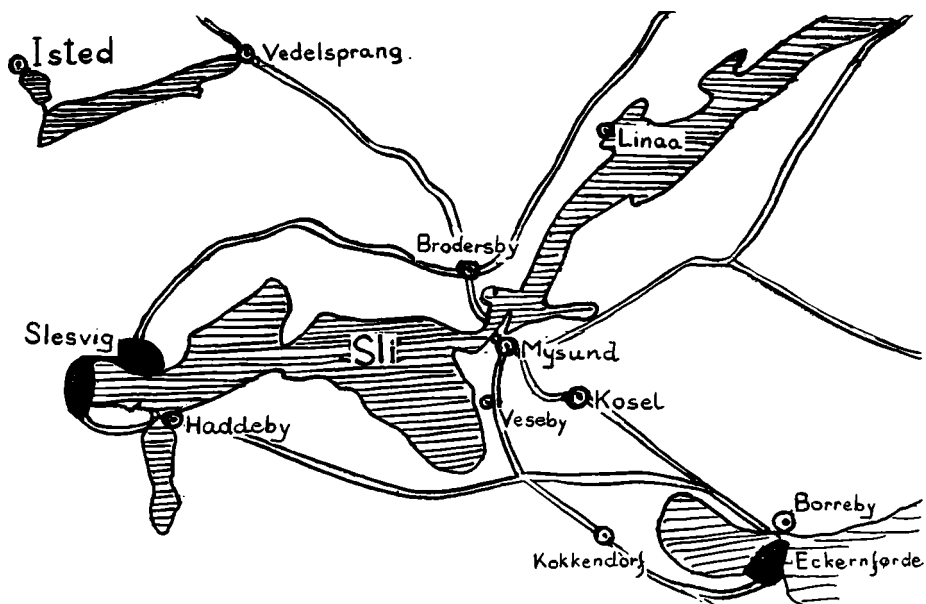
Den 37,5 km lange Sli er uden tvivl i trafikmæssig henseende en hindring. Kun nogle faa overgangssteder har fra gammel tid muliggjort færdsel over den. Af disse har stedet ved Mysunde altid haft den største betydning. Allerede i den graa oldtid maa der her have været veje, der har muliggjort færdsel fra nord til syd og omvendt. Herfor taler den kæde af grave fra sten- og broncealderen, der kan følges fra højerne ved Gosefeld over Vesterdal, Kockendorf, Kosel hede til Mysunde; paa Angel siden finder man fortsættelsen af gravanlæggene. Som bekendt lagde man i oldtiden gravhøjene ved siden af vejene. De sidste udløbere af disse kæder af gravhøje naar netop hen mod Mysunde. Man tør vel formode, at overgangen ved Mysunde ligeledes er benyttet i jernaldertiden, selvom der ikke foreligger beviser herfor.

I vikingetiden var Slien med den store handelsstad Hedeby ved Haddeby Nor en samfærdselsaare af ganske særlig betydning. Ad denne vej foregik jo den store transithandel fra Østersøen til Vesterhavet. Om denne tid foreligger der en righoldig litteratur, der bl. a. ogsaa beskæftiger sig indgaaende med øst-vest-transporten. Paa denne tid er utvivlsomt ogsaa de strategisk vigtigste punkter ved Slien blevet befæstet. Blandt disse er egnen ved Mysunde. Hidtil er der ganske vist ikke foretaget større udgravninger, der afgørende kan klare dette spørgsmaal, men de talrige, delvis endnu eksisterende fæstningsanlæg maa i deres kerne vistnok henføres til vikingetiden. Fæstningsanlæg-

gene ved Slimundingen omtales. Gravene fra vikingetiden i Lindaanæs mølleskov tyder paa en stærk bebyggelse i hin tid. Østvoldens beliggenhed taler for, at overgangsstedet ved Mysunde maa have tjent opmarchen af soldater. Det har været den eneste mulighed for at føre militære kræfter fra Angel til egnen ved Østvolden. Forskellige forskere har opstillet formodningen om en anden forsvarslinie ved Mysunde.

Første gang, egnen ved Mysunde er omtalt i historien, er i aaret 1115. Knytlinga-saga beretter, at den dygtige hertug Knud Lavard til beskyttelse af byen Slesvig mod de røveriske Vender i aaret 1115 ved Chilana eller Versunt og paa andre ikke angivne steder ved Slien anlagde befæstninger. I »Sønderjyllands Historie« I, s. 352f. hedder det, »at Knud har ladet Sliløbet befæste. I det lille, nu tabte »Knuds Leved« har det været fortalt, at han nær Slesvig (Hedeby) opførte Borgen Kil til Værn mod Østersøens Sørøvere (Chilanam vel Vicsunt cast-rum extruxit propter piratas ad mare orientale). Kil selv er sporløst forsvundet; men man har med god Grund søgt Borgens Plads ved det smalle Mysunde, hvor endnu Stednavnet Kilfod paa Svansøsiden synes at minde om den«. Yderligere findes endnu marknavnet Kilseng. Den tidligere landsby Kyle, Chilana eller Kil omtales endnu i dokumenter fra 1465, 1466, 1470 og 1476. Det hedder videre i »Sønderjyllands Historie«: »Knytlingesaga vil endog vide, at Knud paa Sundets modsatte Bred — altsaa paa Angelsiden — lod et andet Kastel bygge, og at han kunde spærre Løbet imellem de to Fæstninger med Jernlænker. Det beror aabenbart paa en Misforstaaelse. Den »Margretevold«, som her afskærer Næsset »Borg« fra det bagvedliggende Land, er en udpræget Vejspærring, beregnet paa at afbryde Færdselen fra Angel til Svansø«. Hvorledes det nu end forholder sig hermed, maa fæstningsanlæggene baade nord og syd for Slien være beregnet paa at sikre overgangsstedet ved Mysunde. Paa kortet (fig. 175) i første bind af »Sønderjyllands Historie« er indtegnet en vej, der fra Angel fører gennem Margretevolden til overgangsstedet, og saa gennem landsbyen Mysunde ved Kosel aa over Kosel gaar videre til Eckernførde. Efter min opfattelse maa imidlertid en vej, der udgaar fra landsbyen Mysunde og mellem langsøen og landsbyen Veseby fører til Kockendorf, have haft lige saa stor betydning som den, der er indtegnet paa kortet. Jeg tror næsten, at sidstnævnte vej i middelalderen endogsaa har være endnu vigtigere. Til begrundelse af min formodning skal jeg anføre følgende: Den anden vej gaar direkte til Kockendorf, det eneste gennemgangssted i østvolden og dermed i centrum af østvoldanlæggene. Man kan endnu paa størrelsen af den gamle hærvej, der delvis

er til endnu, udmaale, hvilken betydning denne vej har haft. Yderligere førte en gammel vej fra Kockendorf over Vindeby, Sandkro lige syd for Eckernførde til Gettorf og Kiel. Endelig maa der endnu i retning af Sehested kunne findes en forbindelsesvej fra Kockendorf-vejen til den gamle hærvej, hvis navn endnu lever i folkemunde ved Lehmsiek og Holtsee. Den gamle hærvej kan til dels ses endnu. Jeg vilde her efter holde det for rigtigt paa kortet at indtegne endnu en vej fra My-

sunde i sydlig retning. Paa Danckwerths gamle kort bøjer den anden vej ganske vist først ved Kosel af i retning af Kockendorf. Kortet er imidlertid tegnet paa et tidspunkt, da Eckernførde allerede var en handelsby, og i ældre tid har Eckernførde ligget borte fra den gamle forbindelsesvej Hedeby, Selk, hærvejen, Flekkeby, Kockendorf, Vindeby, Sandkro, Gettorf osv. Paa Geerz's kort fra 1838 til 1845 er der indtegnet tre veje, der gaar ud fra Mysunde, vejen, der fører ind i Svansø, vejen til Eckernførde og vejen til Slesvig landevej, der har eksisteret siden ca. 1819.

Paa Angel-siden kommer man fra Mysunde over Vedelsprang — en middelalderlig vejspærring — til Flensborg. Endnu idag hedder vejen i Angel og Flensborg »Eckernførder Landstraat«. Tidligere førte ogsaa en gammel vej fra Mysunde tværs gennem Angel til Holnæs. Det var den gamle forbindelse fra Kiel over Eckernførde, Mysunde, Hol-

næs færge til Sønderborg. Denne saakaldte »Strandvej« har mistet sin betydning.

Helt fra gammel tid har Mysunde færgehus med færgekroen ligget paa Angel siden. Færgen med alle dens rettigheder blev i det 16. og 17. aarh. overladt til veltjente soldater og hofffolk fra hoffet paa Gottorp som anerkendelse for tro tjeneste. Af Gottorps amtsregnskab fra 1651 fremgaar, at amtets kro- og færgehuse indbragte 208 rdl. 8 sk. En Valentin von Ouwzig fik efter hertug Adolfs lønordning af 1586 fæste paa kroen i Flekkeby, og i 1630 fik rideknægten Otto Rehm overladt kroen i Hütten som aftægtssæde.

Færgen ved Mysunde og den dermed forbundne færgekro synes i almindelighed at være blevet overladt veltjente trompetere som belønning. Iflg. akter i Statsarkivet i Kiel fik i 1626 — altsaa under 30-aars krigen, lige før krigsurolighederne i Slesvig og Holsten brød ud — en *Surenberg* »Expetenz« paa Mysunde kro og færge. I Gottorps »Kostgeldordning« fra 1620 anføres en Marcus Suhrenberger som »enspænder«. Ogsaa andre steder i denne findes hans navn, omend skrevet paa forskellig maade. Han er vel identisk med den *Surenberg*, der fik færgeriet ved Mysunde.

4. august 1653 nævnes en *Andreas Callissen* som forpagter af færgen. Han var ifl. en fortegnelse over de aarlige løn- og naadepenge ved hoffet paa Gottorp fra 1652 trompeteer. Han havde kun færgen i faa aar. Hans efterfølger blev felttrompetæren *Heinrich Rothe*, der allerede døde 16. januar 1659, altsaa under den anden svenskekrig.

I det følgende aar fik trompetær *Jacques de Bruycker* færgeriet ved Mysunde. Han er utvivlsomt identisk med den trompetær Jakob de Bruiker, der var i tjeneste paa Gottorp 1654-55. Da hertug Christian Albrecht 22. 11. 1660 forlener ham med færgeriet, forpligter hertugen sig til at reparere færgehuset og de dertil hørende bygninger, som var ødelagt i de forudgaaende krigsaar, samt til efter de Bruyckers død at overlade et af hans børn færgeriet med samtlige bygninger, og hans slægt har da ogsaa haft færgen i flere aartier.

1712 henvender *Heinrich Siegmund de Bruycker* sig til biskop Christian August, der førte regeringen for sin umyndige nevø, hertugen, med en anmodning om at faa erstattet de skader, der var foraarsaget paa færgehuset m. v. under den store nordiske krig. I en skrivelse om sagen hedder det bl. a.: »Efter min Faders, den mangearige Fodermarskal de Bruyckers, Død er Færgen ved Misunde givet mig i Pension paa den Maade, at jeg selv skal anskaffe og underholde det nødvendige Fartøj. Sidste Sommer har jeg ladet selve Færgen, store Tove og Baade istandsætte, delvis ogsaa købt nyt, for nu i længere Tid at

kunne nyde godt af det. Kort derefter skete det imidlertid, at Kongen af Danmark med hele sin Suite item Artillerimandskab og Haandheste har ladet sig sætte over af Færgen, hvormed jeg tilbragte baade Dag og Nat. Færgen og det dyre Tovværk er ved Befordringen af de 400 Vogne og 500 Heste blevet ødelagt paa en saadan Maade, at en meget kostbar Reparation er nødvendig. Med flere Folk som Hjælpere har jeg arbejdet Dag og Nat i længere Tid og har i denne Tid færget

Mysunde Færgegaard

og jeg har ikke modtaget en rød Øre for det!« (Oversættelse). — Han anmoder om at maatte faa i de mindste 36 rdl. i erstatning; der bevilges ham kun 15 rdl., hvormed han da ogsaa erklærede sig tilfreds.

Ifl. den ovenfor citerede skrivelse skal kong Frederik IV og hans artilleri altsaa have benyttet Mysunde færge i sommeren 1712, da den danske hær rykkede ind i ærkestiftet Bremen for at slaa svenskerne. Det lyder lidt gaadefuldt, da det dog havde været mere nærliggende at benytte vejen tværs gennem Slesvig og Holsten. Men maaske drejer det sig om en ilmarch med det formaal at føre artilleriet hurtigere til Meklenburg via Eckernförde, Kiel osv. Det vilde være værdifuldt, om sagkyndige kunde give nærmere oplysning herom.

Efterkommere af slægten de Bruycker lever endnu i stort tal i Ekernförde amt. Ifølge familietraditionen skal slægten stamme fra Frankrig og Flandern. Derfor taler ogsaa navnet Jacques de Bruycker.

Kort efter 1712 er Mysunde færge blevet kongelig ejendom. I slutningen af det 18. aarh. var en *Bertram Augustiny* forpagter af den kongelige færge. Han døde i aaret 1800 og efterfulgtes af sin bror *Friedrich Augustiny*, der dog senere forlader færgeriet og bliver købmand i Angel. Han dør 29. juni 1839 i Bøglund. I Mysunde fødtes ham 6. april 1803 sønnen, Johann Rhode Friedrich Augustiny, den senere præst i Hollingsted og forfatter af »Chronik des Kirchspiels Hollingstedt«.

Augustinys efterfølger som færgeforpagter er formodentlig *Joachim Ludewig Matthias Zerssen*, søn af vagtmester ved Christians-plejehuset i Eckernförde Friedrich Christian Zerssen og Anna Brigitta Prunst.

Slægten hed oprindeligt von Zerssen og stammede fra grevskabet Schaumburg, hvor den havde flere allodialgodser. Færgeforpagterens far var løjtnant i den schaumburgske jægerbataillon, men maatte paa grund af en duel forlade sin hjemstavn, strøg von'et og traadte som menig soldat ind i den danske hær, hvor han altsaa arbejdede sig op til vagtmester. Han døde i Eckernförde 29. februar 1791. Sønnen, den senere færgeforpagter, der paa det tidspunkt var bogholder ved Christians-plejehuset, blev 21. januar 1798 i Borby viet til Anna Dorothea Waswo, datter af bygmester i Eckernförde Gerth Christopher Waswo og Cathrina Magdalena Ducken. — Færgeforpagterens søn grundlagde i Rensborg en anset kulhandel, hvis navn (Zerssen og Co.) kendes af alle rederier, der benytter kanalen,

Forpagter Zerssen anmoder i 1853 generalpostdirektionen i København om at maatte overlade sin svigersøn *H. C. Nissen* færgeriet. Dette bevilliges, bl. a. paa betingelse af, at Nissen skal vedligeholde den til den kgl. færge hørende vejstrækning fra Brodersby skillevej af.

Om de kampe, der fandt sted ved Mysunde under trearskrigen og krigen 1864, er der berettet udførligt i den krigshistoriske litteratur.

Man har flere gange ved Mysunde slaaet bro over Slien, første gang 1820. Disse broer har kun haft militære formaal og er hver gang blevet fjernet hurtigt igen.

Mysunde færges betydning er efterhaanden blevet mindre og mindre. De store vejbygningsarbejder i 40erne i forrige aarhundrede, bygningen af jernbanen Kiel-Flensborg og forbedringerne af samfærdselsaarerne i den følgende tid har bevirket, at færgeriet efterhaanden er gaaet stærkt tilbage. Idag tjener færgen faktisk kun færdselen mellem nabobyerne paa den sydlige og nordlige side af Slien.

BRUUN & SØRENSEN A/SKgl. Hofleverandør
grundlagt 1893**INGENIØRFØRRETNING**

Varme - Sanitet - Gas - Vand - Elektricitet

AARHUS

Kannikegade 18

Tlf. Nr. 4362 - 4363 - 4364

KØBENHAVN

Niels Ebbesensvej 20

Tlf. C. 5036

IKAST SKAANERFABRIK*P. Chr. Mikkelsen***IKAST****TEKSTILFABRIK**

Import

En gros

*Herning.***Haslev Gymnasium - *Kostskole for Dreng***Eksamensret til Mellemskole-, Real- og Studentereksamen.
Alle Oplysninger ved Henvendelse til

Peter Kæstel, Rektor. Haslev.

AKTIESELSKABET

HAGEN & SIEVERTSEN**ODENSE**

GRUNDLAGT 1851

Nakskov Dampmølle

Aktieselskab

NAKSKOV

Bornholms Frø & Saasæd Central

Aktieselskab

Rønne

**Bornholms
Andels-Hørfabrik**

A. m. b. A.

Tlf. 277 — Aakirkeby

*A. Nielsen & Co. A/S.**Nykøbing Falster***Vojens****Andels-Svineslagteri**

Vojens . Telf. 4111, 4112, 4113

L. F. T. A.

Dansk Nellikerkultur

A A B E N R A A

l. B. Bruun & Søn A/S*Nykøbing F.**Maskiner for Træindustrien.***Lyngby Cementstøberi**

C. M. NIELSEN

TELEFON 330

Fremvej 1b. Gyldendalsvej 6

**Snoghøj Gymnastik-
højskole
Fredericia.**

3 Maaneders Sommerskole.

5 Vinterskole.

Skoleplan sendes.

Jørgine Abildgaard. Anna Krogh.

J. N. Jepsens Boghandel

Tønder . Telf. 341

Stort Udvalg i saavel aktuel som
antikv. Litteratur om Sønderjyll.**Harald Bo Bojesen**

Boghandel

A A B E N R A A

Dyckjær & Christensen

Fiskeeksport

Ringkøbing

P. Juhl Nielsen*Entreprenør*

Tlf. 213

Gl. Kirkevej 45 . Herning

A/S P. SCHOU & CO.

TRÆLASTHANDEL

Kolding

(Grundl. 1840)

Aktieselskabet

Køge Trævarefabrik

Køge

„UNION“

Korn- og Foderstofimport A/S

Aabenraa

Sønderborg

Andelsmejeri

Køb dansk Arbejde!

Skive
Tømmerhandel A/S
Skive

Jydsk
Trikotagefabrik A/S
IKAST

Thisted Jernhandel
v/ Chr. Homann
THISTED

Windfeld-Hansens Bomuldsspinderi A/S
VEJLE

ASMUS HANSEN
Kolonial- og Kortevarer
en gros
Haderslev

Aktieselskabet
Odense Kamgarnsspinderi
O d e n s e.

A. W. MILLING
Aktieselskab
Østerbro 37 a Telf. 88 og 89
AALBORG

GRAM Brødrene Gram A/S
KOLEANLÆG Vojens

Carl J. Ulrich & Søn
Aktieselskab
Haslev - Telefon 600

HUSK VORE CISTERNER
»Phønix Model 33«, »Idcal 1935« og
»Phønix-Duplex« (dobbeltskylende).
Maskinfabriken Phønix Odense

A/S Sønderjydsk
Frøforsyning
Frøavl og Frøhandel.
AABENRAA

POUL KRØJGAARD
Trikotagefabrik
HERNING Telf. 406

Poul Pedersen
Landsretssagfører
Vejle

Hans Jensens Eftf.
Trikotagefabrik
IKAST

Aktieselskabet
Skive Markfrøkontor
Frøavl - Frøhandel
Skive. Telf. 94. 2 Lin.

DIPLOM - IS.
Haderslev Telef. 1160
Vejen Telef. 3

Marie Christensen
Hjemmebageri & Conditori
med Thesalon

KURANSTALLEN
Gl. Skovridergaard
V. STARCKE
OVERLÆGE
AABEN HELE AARET
SILKEBORG FORLANG
PROSPEKT
TLF { 514
515

Bispertov - Aarhus
Telefon 1939 - 3222

A/S H. C. Møllers Sæbefabrik & Oliemølle
A A R H U S

Grundlagt 1829.

Telf. 9800

Prima blød Sæbe, Linolie og Fernis.

Skagen Kul & Trælastforening

Aktieselskabet

N. Raackmann - Papirvarefabrik

HORSENS

M. H. JÆGER

Aarhus Pengeskabsfabrik
Grundlagt 1894

Fabrik for **Pengeskabe,**
Panserdøre, Boxanlæg

A/s Chr. H. Nielsen jun., Hjørring
— Forretningen grundlagt 1874 —
Korn - Foderstoffer - Kunstgødning - Kul m. m.

Det rigtige Sted for Indkøb af moderne
Trikotage er hos

M. MADSEN A/S

Vestergade 7 — Silkeborg.

Søren Engsig's Boghandel

Telf. Nr. 9 - 79 SVEND ENSIG Postgiro 7778

FREDERIKSHAVN

K. Madsen

Garn
Trikotage
Børnekonfektion

HORSENS

MORSØ STØBEGODS

AKTIESELSKABET

N. A. Christensen & Co.

Kongelig Hofleverandør
NYKØBING MORS

Dansk
Eternit-Fabrik
A/S

Telefon 4800

A A L B O R G

Lolland-Falsters
Andels-Svineslageri

Nykøbing Fl.

Kjøge
Andels-Svineslagteri
Køge

Aktieselskabet
Vejle Textilfabrik

Andelselskabet
De forenede Mejerier
Aarhus

DANSK MASKINOPLAG A/S

(Jørgen M. Hansen)

Aabenraa

Telf. 2044

N. C. Kloster

Haderslev

Telf. 2210 - 2211

Oskar Lorenzen

Guldsmed

Nexø

Aktieselskabet
Motorfabriken „Frederikshavn“

Til alle Festligheder

PREMIER IS

Esbjerg

Støt dansk Industri

AKTIESELSKABET
SKARREHAGE MOLERVÆRK
Nykøbing Mors

NAKSKOV
SKIBSVÆRFT
NAKSKOV DANMARK

Bornholms Maskinfabrik, Rønne
Jernstøberi, Maskinfabrik, Bygningsstøbegods

Oscar Christensen

Kolonial en gros

Kolding — Varde — Haderslev — Aabenraa

HANS KNUDSEN

JERN- & STAALFORRETNING A/S
Sønderborg Telef. 7 040 (2 Lin)

Adda

Korsetterne virker slankende,
sitter eminent og er beha-
gelige i Brug.

Reserveret
„B“

Vilh. Jensen
v/ W. Rahn-Jensen
Ingeniør M. af I.
Murermeister . Cementstøber
Tagsten . Mursten . Rør
Brande . Telf. 153

Morsø Textilfabrik A/S
Telefon 575 (2 Linier)
Nykøbing Mors

N. P. Hansen & Co.
Spedition — Kontrol
og Pakhusforretning
Odense

Carl M. Cohr's
Sølvvarefabriker
Aktieselskab
Fredericia

Ringsted Jernstøberi og Maskinfabrik
Aktieselskab
RINGSTED

De Forenede Teglværker ved Aarhus. Aktieselskab
Tlf. 644. Kontor: Parkallé 15, Aarhus. Tlf. 6444.
Facadesten, Tagsten, Radialsten, glass. Tagsten og Mursten

Paasch & Larsen, Petersen
Aktieselskab

HORSENS Telefoner: 207 — 807 — 808

Restaurant
Bryggergaarden - Odense
Byens bedste Spisested

Skal man til og fra

Sønderjylland
benytter man
Sydfynske Jernbaner

Pindstrup Mosebrug
SAVVÆRK & EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup { 13
18

Aktieselskabet

Dampmøllen Victoria
Odense

Aktieselskabet

Tapetfabriken „FIONA“
FAABORG

Thisted
Uldspinderi & Tæppefabrik A/S

AKTIESELSKABET
NORDISKE KABEL- OG RAADFABRIKER
KØBENHAVN F.

Sønderjydsk
Tæppefabrik

A. R. KJÆRBY A/S
HØJER

*

Graasten
Teglværk

GRAASTEN

Frøcontoret

(for undersøgt Markfrø)
(Grundlagt 1887)
KOLDING

Leveringer under Statsfrøkon
trollens selvvirkende Kontrol
Antager Frøavlere

Rio Radiatorer
Ribe Centralvarme-
Komfurer
Ribe Centralvarme-Kamin
Ribe Kakkellovne
Ribe Kaminer

A/S Ribe Jernstøberi
Ribe Telf. 261 (2 Linjer)
Grundlagt 1848

Nordisk
Trikotagefabrik
Haderslev

Midtjyllands Ægekspert

ved A. Tornvig-Jensen.
BRANDE Telefon 84 og 185
Brunkul købes og sælges.

„CIMBRIA“

Tømmerhandel A/S
Aabenraa
Trælast - Bygningsartikler
Støbegods

Tlf. 2006 - 2007 - 2008